

УДК 37.016:821.163.41.09 Андрић, Иво
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.2>

ИВО АНДРИЋ У ЧИТАНКАМА ПРОШЛОГ И ОВОГ ВЕКА

Овај рад настао је у част јубилеја нашег нобеловца, Иве Андрића, поводом 125-годишњице његовог рођења. У њему се прегледно показује који су одломци из Андрићевог дела бирани као репрезентативни за младу читалачку публику и објављивани у читанкама прошлог и овога века, почев од 1924. године.

Дело Иве Андрића у најважнијим школским уџбеницима, које су користили сви школовани људи, пружало је различите поруке ученицима, у зависности од циљева школских програма, кроз различите реформе нашег образовног система.

Оно што представља заједничку црту одломака из Андрићевих дела објављиваних у читанкама некад и сад јесте њихова засењујућа естетска снага, чистота језика и врхунски стил.

На Андрићевим делима одрасле су и школовале се генерације ђака, а дела овог писца данас су заступљена у свим старијим разредима основне школе, као и у средњим стручним школама и гимназијама.

Дела знаменитих писаца, које смо склони да називамо и школским писцима јер су незаобилазни у корпусу наставних и програмских садржаја из српског језика и књижевности, представљају текстове канонске вредности и доминантни су у читанкама. На њима су одрасле генерације ученика, културно се обликовале и развијале своју националну свест.

Читаначки текстови – они обавезни и такозвани факултативни, које аутор овакве хрестоматије намењене школској употреби уводи на културну сцену, одувек су обликовали читалачки укус младих људи. У зависности од владајуће догме, друштвеног поретка, политичких уплива и тенденције времена, књижевна дела намењена наставној обради поседовала су, више или мање, истакнуту естетску компоненту, али су била и остала незаобилазна сведочанства различитих периода кроз које су се кретали српски народ и његова литература.

Листајући старе читанке, заинтересовани појединац може, и без увида у архивирана документа (овде се мисли на некадашње наставне планове и програме за предмет Српски језик) да уочи неколико методичких занимљивости, међу којима се истичу следеће:

- од изабраног одломка, истргнутог из контекста и најчешће другачије насловљеног, добијан је текст који се пригодно уклапа у одређену читаначку тематску целину;
- делимично или потпуно одсуство радне апаратуре у читанци (све до 60-их година прошлога века) омогућује да се одломак издвоји као битан или интересантан по одговарајућем сижејном детаљу, да заблиста својом естетском снагом, док је потом на наставнику српског језика и књижевности да осмисли и усмери ток интерпретације у школи;
- непостојање мотивисања, локализовања, тумачења непознатих и мање познатих речи и израза (као доминантних методичких радњи) оставља могућност и наставнику и ученику да текст читају, доживљавају и тумаче зависно од датости тренутка у коме се то чини, најчешће пригодно.

Да се претходна запажања могу односити и на нашег нобеловца, Иву Андрића, потврђује чињеница Андрићевог првог (и потоњих првих) појављивања у читанкама. Године 1924. изашла је *Читанка српског или хрватског језика и књижевности за први разред средње школе*¹, коју је приредио Драгутин Костић, тадашњи професор Војне академије. У тој се читанци, у оквиру избора текстова којима се васпитава књижевни укус ученика, појављује део из Андрићевог *Ex Ponta* (1918) свега шест година после првог објављивања овог дела. Имајући дара да препозна литерарни таленат тада још недовољно афирмиса-

¹ Dragutin Kostić, *Čitanka srpskog ili hrvatskog jezika i književnosti za prvi razred srednjih škola*, Vreme, Beograd, 1924. (Овде напомињемо да је некадашњи први разред средње школе данашњи пети разред основне школе, те да је реч о ученицима узраста 11 година.)

ног писца, Костић је искористио Андрићеве реминисценције о рату, страдању, тамновању и глади да употпуни слику читаначког одељка под називом *За Великог рата*. Интимни, лирски Андрићев глас којим се потцртавају ратни ужас и бесмисленост трагичних страдања, стапа се са гласовима Бранислава Нушића, Милутина Бојића, а доцније и са поетским визијама велике групе међуратних писаца.²

Четири године касније, 1928. у *Читанци за четврти разред средњих школа*³ (данас би та читанка била намењена осмом разреду основне школе), ауторке Зоре Вуловић, Иво Андрић поново бива уврштен међу школске писце. Овог пута представљен је одломцима из приповетке *Рзавски брегови*, од којих је један насловљен као *Суша*, а други носи оригинални назив приповетке. Иако је овакав приступ насловљавању најчешће неодговарајући, не само у смислу запамћивања назива дела и његовог аутора, већ и по ученичко читање с разумевањем и наставну интерпретацију, приређивач ове читанке, Зора Вуловић, препознала је квалитет дела великог писца и пред ђаке узраста од 14 до 15 година изнела одломке из Андрићеве збирке с једноставним називом *Приповетке*, објављене свега четири године раније (1924).

Исте године, 1928. Јаша М. Продановић у *Читанку за IV разред средњих школа*⁴ уводи одломке из Андрићеве приповетке *Љубав у касаби*, које насловљава *Жега и суша*. Врхунски опис поставља се у први план, а основна прича, као и њени јунаци, остају по страни. И у овој, као и у многим читанкама до данашњих дана приређивачи не наводе изворе дела датих у целости или одломцима, те се може закључити да је поменути уџбенички манир у складу са цитатом из *Предговора Читанци* Драгутина Костића: „средњошколској читанци народног језика задатак је, пре свега, да ученицима омили народну књигу, да им васпита књижевни укус, отвори вољу и даде упутства за стварање својих књижица”⁵.

² Један део овог истраживања поклапа се са пригодним истраживањем Медисе А. Колаковић, у оквиру рада на докторској дисертацији *Антологије и избори народне књижевности за школску употребу у Србији од 1914. до 1945. године: књижевнокултуролошки аспект*, одбрањене на Филолошком факултету крајем 2015. године.

³ Зора Вуловић, *Читанка за четврти разред средњих школа*, Рајковић и Ћуковић, Београд, 1928.

⁴ Јаша М. Продановић, *Читанка за IV разред средњих школа*, Издавачка књижевница Геце Кона, Београд, 1928.

⁵ Dragutin Kostić, „Predgovor”. У: *Čitanka srpskog ili hrvatskog jezika i književnosti za prvi razred srednjih škola*, Vreme, Београд, 1924, стр. III.

Одломак из Андрићеве приповетке *Рзавски брегови* појављује се и у *Читанци за четврти разред средњих школа у Краљевини Југославији*⁶, године 1934, овог пута под насловом *Рат*. Мада је одабрани сегмент поменуте приповетке уклопљен у тематски блок *Из наше прошлости*, његова привлачност и лепота, која је овде требало да послужи успостављању равнотеже међу другим заступљеним писцима (у складу с идејом јединства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца), издвајају се у односу на текст Фери Пизанија (*На Крфу*) и песму Симона Грегорчича (*Братско коло*), у склопу поменутог поглавља ове читанке.

О важности појављивања дела одабраног писца у школској читанци и о утицају који читаначки избор има на младе људе говори нам и познати сусрет сликара Душана Мишковића са Ивом Андрићем у Сокобањи.⁷ Једног дана, док је сликао у дворишту куће своје изабранице Руже Михајловић, где се као скојевац крио од полиције, а из које је излазио тек кад Сокобања опустити, Мишковић је угледао Андрића како се шета. Препознавши га, упитао је: „Ви сте књижевник из моје гимназијске читанке?“, чиме је почело њихово дугогодишње пријатељство. Иво Андрић је боравио у Сокобањи 1942. за време окупације, а касније долазећи на одмор и лечење. По казивању самог писца, у Сокобањи је започео писање романа *На Дрини ћуприја*, написао роман *Госпођица* и приповетке *Јелена, жена које нема* и *Змија*. Сликари Мишковић начинио је десет Андрићевих портрета.

Међу приређивачима читанки у међуратном периоду посебно се издваја Миливој Павловић⁸. Поред иновативног приступа обради градива из српског језика и књижевности (аутор диференцира текстове у читанци на естетски вредна штива и она погодна за граматичка вежбања), Павловић у *Читанку* уводи одломак из Андрићеве приповетке *Пут Алије Берзелеза, Берзелез у хану*. Занимљиво је што и код овог приређивача одабрани одломак добија другачији наслов од оригиналног наслова дела: *Шумови и сенке*, што потврђује да један од циљева

⁶ Милош С. Матовић, *Читанка за четврти разред средњих школа у Краљевини Југославији*, Ј. Целебдић, Београд, 1934.

⁷ Више о овоме видети на: <http://www.soko-banja.org>

⁸ Миливој Павловић, *Читанка са граматицом српскохрватског језика: за други разред средњих школа: са уметничким репродукцијама*, 6. прерађено изд., Г. Кон, Београд, 1938, стр. 119. Овде истичемо да је Миливој Павловић значајан за методичку наставу српског језика и књижевности по књизи *Основи методике наставе српско-хрватског језика и књижевности*, објављене 1961. године, дакле, скоро тридесет година после објављивања његове прве читанке.

тадашње наставе књижевности није био запамћивање имена аутора и наслова дела у оригиналу, већ задовољавање такозване „унутрашње чулности” младих читалаца, помоћу које ће се градити њихов смисао за лепо и вредно.

Овде се још једном истиче способност аутора читанки да препознају уметнички квалитет у делима наших нових писаца, те да одломке из њихових дела представе младој читалачкој публици, кроз вишегодишња читаначка издања. На том трагу били су и Крешимир Георгијевић, Младен Лесковац и Бранко Матијашевић у *Српскохрватској читанци за четврти разред средњих и њима сличних школа*⁹. Прича о немирима, градитељу, везиру, мосту и односу према уметности представљена је значајним одломком из *Моста на Жепи*. Придодата дидактичко-методичка апаратура помаже ученицима у разумевању дела и представља значајан допринос развоју методике наставе и побољшању квалитета српских читанки.

Све познатије и признатије дело Иве Андрића бива у периоду 1945. до 1959. (кад је завршена велика реформа српског школског система¹⁰), доступно млађој читалачкој публици преко препорука које су многе едиције стварале правећи избор текстова овог писца за децу и младе: Просветина „Мала библиотека”, Школска библиотека „Ново поколење”, Мала ђачка библиотека „Веселин Маслеша” итд. Књиге изабраних дела Иве Андрића намењене младима, обавезно су биле пропраћене речником турцизама, провинцијализама и неких мање познатих страних речи; садржале су биографију писца (најчешће са сликом), а у појединим издањима заступљена су и питања за разговор с ученицима о Андрићевом стваралаштву. О овоме се више можемо обавестити из *Библиографије Иве Андрића*¹¹, коју су, као капитални

⁹ Крешимир Георгијевић, Младен Лесковац и Бранко Матијашевић, *Српскохрватска читанка за IV разред средњих и њима сличних школа*, Кредитна и припомоћна задруга професорског друштва, Београд, 1938.

¹⁰ Овде се мисли на реформу основношколског система у Србији и Југославији у периоду од завршетка Другог светског рата до доношења *Општег закона о школству* (прихваћен је 1958. год., а ступио на снагу 1959.), којим је на територији наше земље успостављен јединствен осморазредни систем основне школе, какав у Србији постоји и данас. Значајан је и податак да су аутори *Стратегије образовања Републике Србије до 2020. године* апострофирали доношење *Општег закона о школству из 1958.* којим је у Југославији уведено бесплатно основно образовање, као полазну основу за сва даља размишљања о будућности образовног система у целини, у Србији.

¹¹ Задужбина Иве Андрића је финансијски омогућила израду *Библиографије Иве Андрића* коју је реализовала у сарадњи са Библиотеком Матице српске. Библиографију која обухвата период од Андрићеве прве објављене песме 1911. па све до 2011. године,

подухват, извели Задужбина Иве Андрића, Српска академија наука и уметности и Библиотека Матице српске. Мада изузетна по свом садржају и националној вредности, ова опсежна библиографија Андрићевих дела не обухвата дела нашег нобеловца која се појављују у читанкама у последњих деведесет година. Иако се зна да су читанке у прошлом веку представљале најдоступније, а понекад и једине литерарне хрестоматије које су породице поседовале, те да су биле и остале доступније младој читалачкој публици од стручних часописа, као и да су трајније од дневних новина, досад се није нашло довољно заинтересованих истраживача да детаљно испитају и анализирају заступљеност дела наших знаменитих писаца у ђачким читанкама. Постојећи пропуст ваљало би, свакако, исправити, нарочито кад је реч о нашем једином нобеловцу.

Оваква анализа могла би показати више значајних појединости:

- која дела одређеног писца су сматрана значајнијим од других за младу читалачку публику;
- какав је био однос књижевне критике у различитим периодима према писцу чије се дело анализира;
- како су бирани одломци уношени у хрестоматије књижевних текстова намењених ђацима;
- колико је текстова неког писца укључено у читанке према обавезном школском програму, а колико у оквиру факултативног избора аутора;
- да ли текстови уношени у читанке одговарају оригиналу или су адаптирани; како су насловљени; има ли у њима језичких, стилских и правописних измена и адаптација;
- какав утицај се желео извршити одабраним књижевним текстовима, у различитим периодима развоја наше земље, на младе људе.

У периоду од 1951. па све до краја седамдесетих година XX века, користе се читанке различитих аутора, од којих су најпознатији Ди-

израдили су библиографи Библиотеке Матице српске, Љиљана Клевернић, Ката Мирић, Меланија Блашковић, Весна Укропина, Даниела Кермеци, Слађана Субашић и Марија Ваш. Библиографија је доступна и у електронском облику на адреси електронског каталога Библиотеке Матице српске <http://www.bms.ns.ac.rs/bms107.htm#11> и у PDF формату на веб страници Задужбине Иве Андрића на адреси <http://www.ivoandric.org.rs>. Андрићева библиографија, са око 16.000 библиографских јединица доступна је у штампаном облику (издавачи Задужбина Иве Андрића, Библиотека Матице српске и САНУ, 2011).

митрије Вученов и Радмило Димитријевић¹², а у периоду од 1954. на- даље дело Иве Андрића појављује се у различитим издањима школске и домаће лектире.¹³

Реформа основношколског система у периоду од краја Другог светског рата до 1959. године представљала је део борбе за култур- ну трансформацију друштва, коју је револуционарна, комунистичка власт у Југославији отпочела са формирањем првих органа власти. Културни, па и просветни живот као значајан сегмент „општег народ- ног напретка” виђен је као саставни део социјалистичког преображаја друштва. Оваква настојања одразила су се и на садржаје у школским читанкама, те је нова политика образовања у први план поставила школу као перјаника културне револуције и изградње социјализма.

Но, без обзира на то што су генерације и генерације ученика ста- сале на идеји братства и јединства свих југословенских народа и што су васпитаване у пионирском духу, уз уважавање вредности које је из- недрила народноослободилачка борба, дело Иве Андрића је налазило своје трајно место у читанкама за основну и средњу школу. И онда кад програм за одређени разред није обавезивао ауторе-приређиваче да у своје изборе уносе дела нашег нобеловца, они су налазили начин како то да учине. Радмило Димитријевић и Димитрије Вученов у *Читанку за II разред гимназија*¹⁴ уводе текст *О мајстору приповедача*, преузет из „Књижевних новина” од 14. септембра 1952. поводом стогодишњи- це рођења Симе Матавуља. У *Читанци са теоријом књижевности за III разред усмереног образовања – заједничко васпитно-образовно*

¹² На пример: *Читанка за 5. разред гимназије*, Предузеће за уџбенике Народне Републике Србије, Београд, 1951.; *Читанка за VIII разред гимназије*, 1956. итд.

¹³ Иво Андрић, *Мост на Жепи: приповетке*. Просвета, Београд, 1947. (Мала биб- лиотека). Садржај: *Мост на Жепи, Велетовци, У зиндану, Напомене о писцу, Речник; Нове приповетке Иве Андрића*, Београд, Култура, 1948. Садржај: *Прича о кмету Си- ману, Змија, Књига, Суседи, Злостављање, Дедин дневник...*; *Избор дела Иве Андрића*, приредио Петар Џацић, Школска библиотека, Свјетлост, Сарајево, 1959. (одломци из *Травничке хронике*, са питањима за наставно тумачење); *Прича о кмету Симану*, при- редио Воја Царић, Свјетлост, Сарајево, 1960.; *Прича о кмету Симану Иве Андрића*, у: Мала ђачка библиотека, Школска лектира за VIII разред основне школе, Веселин Маслеша, Сарајево, 1960; Велибор Глигорић, избор Андрићевих приповедака, *Прича о везировом слону*, 1961; *Пролеће Грегора Федуне* : одломак из романа *На Дрини ћуприја*, Школска књига /лектира за VII разред са белешкама уз текст, 1961.

¹⁴ Радмило Димитријевић и Димитрије Вученов, *Читанка за II разред гимназија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1976.

подручје¹⁵ истих аутора налазе се одломци из приповедака *Пут Алије Ђерзелеза*, *Аникина времена* и *Човекова прича*, са опсежном биографијом писца, а уносе се и одломци из секундарне литературе: *Андрићев „Пут Алије Ђерзелеза“* Милослава Шутића и *Андрићева приповетка* Мухарема Первића.

Усмерено образовање довело је до извесних промена кад је реч о наставним програмима. Одсуство класичних гимназија одразило се и на планирање списка писаца чија ће се дела наћи у читанкама као обавезна лектира. Тако се у *Читанци са теоријом књижевности за I разред усмереног образовања*¹⁶ није нашао ни један одломак из дела нашег нобеловца.

Док се у *Читанци за ученике средњих школа за први разред*¹⁷, Тода Чолака и Милорада Ђурића, 1975. дело Иве Андрића користи у виду одломака из секундарне литературе (у оквиру поглавља *Романтизам* наводе се Андрићев текст *О Вуку као писцу* и *Вук реформатор*), а примат даје одломку из дела Карла Маркса и Фридриха Енгелса, *Порекло и развитак уметности*, дотле се у *Читанци са књижевнотеоријским појмовима за I разред усмереног образовања*¹⁸, ауторки Љиљане Николић и Босилке Милић, у поглављу *О смислу уметничког казивања* наводи одломак из Андрићеве *Беседе* поводом примања Нобелове награде 1961. године, који су ауторке насловиле: *Прича тече даље и причању краја нема*. Овај одломак, касније назван *О причи и причању*, задржао се у програмима за први разред средњих стручних школа и гимназија до данашњих дана. *Читанка за други разред усмјереног средњег васпитања и образовања*¹⁹ Јована Чађеновића и Слободана Калезића садржи одломке из *Моста на Жепи* и *Пути Алије*

¹⁵ Радмило Димитријевић и Димитрије Вученов, *Читанка са теоријом књижевности за III разред усмереног образовања – заједничко васпитно-образовно подручје*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1979.

¹⁶ Радмило Димитријевић и Димитрије Вученов, *Читанка за I разред средњег усмереног образовања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977.

¹⁷ Тоде Чолак и Милорад Ђурић, *Читанка за ученике средњих школа, I разред*, Институт за стручно усавршавање и специјализацију здравствених радника, Београд, 1975.

¹⁸ Љиљана Николић и Босилка Милић, *Читанка са књижевнотеоријским појмовима за I разред усмереног образовања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Завод за издавање уџбеника, Београд/Нови Сад, 1989.

¹⁹ Јован Чађеновић и Слободан Калезић, *Читанка за други разред усмјереног средњег васпитања и образовања*, Републички завод за унапређивање васпитања и образовања, Титоград, 1990.

Берзелеза, као и књижевно-критички текст Милана Богдановића, *Андрићево ремек-дело*.

Читанке које су у српским основним школама биле међу најомиљенијим јесу читанке Петра Гудеља. У Гудељевој читанци за пети разред *Руке и јабуке*²⁰, Иво Андрић је био заступљен одломком из есеја *Мостови* и текстом *Фра Лука и мишеви* (у питању је одломак из *Травничке хронике*). Гудељева читанка *Ведар дан*²¹, за шести разред, садржи одломак из Андрићеве приповетке *Књига*, под називом *Први кораци на путу у свет књиге и књижевности* и део из приповетке *Аска и вук*. У избор текстова за читанку *Градилиште*²², за седми разред, исти приређивач је увео одломке из Андрићеве приповетке *Велетовци* и одломак из романа *На Дрини ћуприја*, под називом *Данак у крви*. У осмом разреду, у Гудељевој читанци *На звезданим друмовима*²³, налазио се још један одломак из поменутог романа, под читаначким насловом *Гуслар*, као и пасаж из *Моста на Жепи*. Године 1986. Павле Илић и Милутин Петровић²⁴ у *Читанку за VI разред* уводе приповетку *Аска и вук*, која потом остаје у школском програму за овај разред све до данас.

У данашње време, ученици основне школе проучавају српски језик и књижевност према програмима који су реформисани од 2003. године (почев од првог разреда ОШ, па надаље), док средњошколци уче према програмима донетим још 1991. (у међувремену су, само минималним допунама и изменама ови програми били ревидирани). Тако се у петом разреду сада чита одломак из Андрићевог есеја *Мостови*, преко којег се ученици упознају са једним од главних мотива Андрићевог приповедалаштва. У шестом разреду чита се и тумачи приповетка *Аска и вук* (најчешће на три школска часа, од којих је последњи посвећен анализи језичкостилских карактеристика овог дела). У седмом разреду обрађује се одломак из *Приче о кмету Симану*, уз

²⁰ Петар Гудељ, *Руке и јабуке, читанка за пети разред основне школе у САП Војводини*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1973.

²¹ Петар Гудељ, *Ведар дан, читанка за шести разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1978.

²² Петар Гудељ, *Градилиште, читанка за седми разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1979.

²³ Петар Гудељ, *На звезданим друмовима, читанка за осми разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1983.

²⁴ Павле Илић, Милутин Петровић и Жарко Бабић, *Читанка за VI разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Завод за издавање уџбеника, Београд/Нови Сад, 1986.

увођење књижевнотеоријског појма „карактеризација”, који се објашњава увидом у начине грађења лика главног јунака. У осмом разреду ученици се први пут срећу са одломком из *Моста на Жени* и читају избор приповедака о деци као лектиру. У тај избор најчешће спадају следеће приповетке: *Књига, Панорама, Деца, Кула, Прозор*, итд.

Према програмима за средње стручне школе и гимназије дело Иве Андрића проучава се следећом динамиком: одломак из Андрићеве беседе поводом примања Нобелове награде за књижевност, *О причи и причању*, у првом разреду; *Мост на Жени* и *Пут Алије Ђерзелеза* у другом разреду; *На Дрини ћуприја* и *Ex Ponto* у трећем разреду и *Проклета авлија* и одломци из есеја *О Гоји* у четвртном разреду. Као факултативни текст, наставници често у рад са ђацима укључују и Андрићеве *Знакове поред пута*, а ученици филолошких гимназија подстичу се да прочитају и *Травничку хронику*.

Читање Андрићевих прозних остварења доноси ученицима средњих школа значајно и обимно читалачко искуство. Током година у којима су се на истраживачки начин бавили Андрићевим стваралаштвом, ученици су у прилици да уоче водећа тематска и мотивска пишчева интересовања, али и да упознају естетику његовог дела и кључне поетске ставове. Гледано са временске дистанце актуелног доба, Андрићева *Проклета авлија* имала је значајну и развијену стваралачку фазу, а када се појавила први пут пред читаоцима, представила је скуп Андрићевих стваралачких и филозофских гледишта. Посматрана у таквом контексту, *Проклета авлија* функционише и као поетска визија коју је Андрић оставио читаоцима, као збир идејних и естетских начела у којима су истакнути ставови и водећа пишчева интересовања према кључним егзистенцијалним и стваралачким питањима. Оваква ситуациона условљеност обраде омогућава наставницима да приступ књижевноуметничком тексту формирају у пресеку свих пређашњих читалачких доживљаја и сазнања о водећим Андрићевим остварењима међу којима су бројне приповетке, роман *На Дрини ћуприја*, говор приликом пријема Нобелове награде за књижевност итд. Приликом планирања обраде Андрићевих дела у школи, ученицима се може омогућити да се упознају са Андрићевом приповетком *Труп* која садржи мотивску окосницу *Проклете авлије* и сусрет са ликом фра Петра и његовим причањима које је донео из стамболског заточеништва.

Приликом најаве тумачења романа и представљања пројекта за његово истраживачко читање, довољно пре часа на коме ће дело бити обрађено, наставник са ученицима може повести разговор следеће садржине:

– Којих се Андрићевих текстова обрађених у школи највише сећате? – Због чега управо њих? – Издвојте елементе који су нарочито привлачили вашу читалачку пажњу и представите их пред одељењем. – На који начин су вама Андрићеве мисли које сте запамтили помогле у схватању и разумевању живота и људи? – Издвојте водеће Андрићеве ставове о животу и људској судбини. – Каква је животна сазнања пред вас изнео роман *На Дрини ћуприја*? – Издвојте оне делове романа који су на вас оставили најснажнији утисак. – Протумачите широки спектар значења које је феномену приче и приповедања Андрић приписао у говору приликом пријема Нобелове награде за књижевност. – Која пишчева схватања приче и приповедања се подударaju са онима које сте запазили читајући приповетку *Труп*? – Своја излагања илуструјте конкретним примерима из навођених дела.

Многе Андрићеве ставове, описе и ликове ученици радо памте, они се појављују као неизоставни део њихове стваралачке истраживачке пажње и задржавају им се у трајном сећању. Ученици о овим садржајима радо и говоре, као што радо и цитирају Андрићеве поетске исказе о животу, људима и судбини. Позвани да их представе и укратко прокоментаришу, ученици ће истицати водеће пишчеве поетске идеје и стваралачке преокупације. Између осталог, наводиће се Андрићево уверење о трајности људских дела која се опиру смрти, уништењу и разарању. Живот оличен у повести многобројних ликова из романа *На Дрини ћуприја* мотивисаће ученике да и ова читалачка сазнања изнесу у одређеној наставној ситуацији: живот је племенит онолико колико је човек способан да у њега унесе; живети за друге често даје посебан смисао људском животу; човек својом физичком снагом, али и умом успева да савлада природу, да укроти њену ћуд и да је побеђује; лепота оплемењује и појединца и друштво...

Поводом Андрићевог текста *О причи и причању*, односно говора приликом пријема Нобелове награде за књижевност, ученици ће се сетити не само ауторових ставова о историјском роману, већ и о феномену приче и приповедања. Ови ће се ставови сустећи и са имплицитно присутним ставовима према причи и причању који су саопштени у приповеци *Труп*. У причању човек говори о другима али и о себи, бори се са животним искушењима, савладава и најчешће успева да победи егзистенцијалне страхове. Но, много је важније гледиште у коме Андрић недвосмислено у причи и причању види оличење свеколике људске судбине. Причање о људима и њиховим животима је у Андрићевом делу увек и доследно представљано као духовна ризница која и храбри и оплемењује човека, као што га снабдева искуством

које је незаменљиво. Зато се у Андрићевој визији причање доводи у везу са постојањем. Односно, човек управо у причи постаје трајан и вечан, јер другом човеку постаје инспирација, утеха, као и сведочанство о искуству које је равно оним искуствима која можемо назвати универзалним.

Књижевно дело Иве Андрића вишеструко је присутно у школским програмима намењеним настави српског језика и књижевности, како у старијим разредима основне школе, тако и у средњој школи. Стога не чуди да се наставним приступом Андрићевом делу током година бавио значајан број аутора, па су тако објављене и целовите методичке студије посвећене могућностима тумачења Андрићевих књижевних текстова у настави, почев од текстова професора Милије Николића²⁵, преко књиге Павла Илића *У свету Андрићеве уметности*²⁶, Милке Андрић *Методички прилази књижевноуметничком делу*²⁷ и Вука Милатовића *Књижевно дело Иве Андрића у настави*²⁸.

Богатство и разноврсност, те нарочито значај Андрићевог опуса у контексту српске књижевности, условили су бројне научне приступе, којима су обухваћени готово сви сегменти пишчевог књижевног стваралаштва. Но, без обзира на многу квалитетну литературу насталу поводом дела нашег нобеловца, његово оригинално стваралаштво и даље је управо путем читаначких избора постало и остало доступно свима.

Зона Мркаљ

Кључне речи: Иво Андрић, читанке, српска књижевност, настава, школски програми, образовни систем

²⁵ Милија Николић, Тумачење Андрићевог романа На Дрини ћуприја, у: *Методика наставе српског језика и књижевности*, Завод за уџбенике, Београд, 2005, стр. 428–458.

²⁶ Павле Илић, *У свету Андрићеве уметности: наставно тумачење Андрићеве прозе*, Завод за уџбенике и Форум, Београд/Нови Сад, 1992.

²⁷ Милка Андрић, *Методички прилази књижевноуметничком делу*, књига друга, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд,

²⁸ Вук Милатовић, *Књижевно дело Иве Андрића у настави*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996.

Zona Mrkalj

IVO ANDRIC IN THE READING BOOKS OF THE PAST AND THIS CENTURY

This work was created in honor of the jubilee of our Nobel Prize winner Ivo Andric, on the occasion of 125th anniversary of his birth. It clearly shows which passages from Andrić's work were chosen as representative for the young readers' audience and published in the reading books of the last century, beginning with 1924. The work of Ivo Andric in the most important school textbooks, used by all educated people, provided different messages to students, depending on the goals of school programs, through various reforms of our educational system. What constitutes a common line of excerpts from Andric's works published in the reading books then and now is – their enchanting aesthetic power, the purity of language and the ultimate style. Generations of students grew with and were educated by Andric's literary work, and the work of this writer is still being taught today in older classes of elementary schools, as well as in secondary vocational schools and gymnasiums.